

גיאומטריה של דרך אינסופית

על תמונה אחת של מוריץ קורנליס אשר

(1898-1972?)

רות נצר

ציוריו של אָשֶׁר נראים במבט ראשון כמפגן מיומנות טכנית, כאקרובטיקה אינטלקטואלית, כגאומטריה פנטסטית סוריאליסטית. אולם במבט בוחן, נגלה שיצירותיו הן נסיון להביע את מה שמעבר להכרה הרגילה, בדרכים יחודיות לו, בחוקיות שפורצת, כמו בחלום, את חוקי הזמן, המקום והסיבה. נגלה שענינו של אשר הוא בנפש ובתהליכי האינסופיים השואפים לסדר, לפשר ול'פתרון'.

נתבונן כאן בתמונה של אשר, אשר בה החייתי והאנושי, הצל והתודעה, מופיעים יחד בכמו-כאוס, ובו בזמן כשני צידי ההוויה המנוגדים, שבסופו של דבר נפגשים ולוחצים ידיים, כדי להשלים ביניהם. יש כאן, כמו בחלום, או בספור, דרמה של התחלה, אמצע וסיום. ההתחלה: במרכז התמונה וגם למעלה רואים את האנושי שצבעו לבן-בהיר, כמסמל את המודע. ברקע שבין האנשים

הולכות בכוון ההפוך החיות האפלות. המצב הזה מסמל את המודעות החד-כיוונית שאינה מודעת לכוחות האפלים-החייתיים שמושכים אותה לכוון הפוך. אבל השאלה היא מהי הצורה ומהו הרקע. למעשה אפשר לראות את החיות הכהות כצורה ואת האנשים הבהירים כרקע. וזה מצב שבו התודעה האנושית טרם הובחנה ונולדה מתוך המצב החייתי האינסטינקטואלי-יצרי. עמימות הצורה ורקע היא המצב הקדום של פרימה מטריה, בלשון האלכימאים. הבו-זמניות של האפל והבהיר הוא גם מצב נטול תודעה וקוטבי מדי, כשהכוחות הניגודיים מושכים לכוונים הפוכים לחלוטין ומתקיים מתח הרסני בנפש. במצב כזה הם לא משרתים ומזינים זה את זה.

האמצע: האמצע הוא התהליך. המהלך של התמונה הוא לקראת הבחנה של האנשים כישויות נפרדות, ללא הצל החייתי, כשהאנשים הולכים בצד ימין של התמונה (צד ימין מסמל תודעה). באותו הזמן החייתי גם הוא נהיה ישות נפרדת בצד שמאל (צד שמאל מסמל את הלא-מודע). תהליך זה של הבחנה יכול לסמל את המודעות המבחינה בין האדם וכפילו הצילי. מודעות זו היא שמאפשרת, בסופו של דבר לשני חלקי ההוויה להפגש וללחוץ ידיים. כלומר, להתוודע (מודעות) ולהתייחד. המעבר מהקיום הראשוני לשני כרוך במעבר מציור מעורפל אל ציור ברור ומודגש (שןב – ביטוי לחיזוק המודעות). כמו כן, האנשים והחיות כאחד שהיו בהתחלה בתוך מסגרות כולאות של מלבן וביצה (שהיא גם ביצה), יוצאים מתוכם אל החרות, אל מרחב פתוח. בו בזמן, הם עוברים מקיום חד-ממדי אל קיום של שלשה ממדים ונפח. כלומר, מקיום מופשט ואידאי, כציור על נייר, הם עוברים אל חיים אמיתיים. זה הסיום: הפתרון לחידה. החיים האמיתיים האלה מתרחשים בקו מעגלי, כריטואל מעגלי חוזר על עצמו, משום שהתהליך אינו מסתיים אלא ממשיך תמיד. כמעט שאפשר ל'שמוע' את מקצב הלמות התופים שברקע. לריטואל הקצבי יש תפקיד לאשר את הקיום האנושי בתוך המכלול של הטבע והיקום כולו. למעגל הריטואלי יש את הכוח של המעגל המאגי שתוחם ומגדיר את גבולות האני והעצמי כאחד. והעצמי הוא תמיד איחוד הניגודים של מודע ולא-מודע, של האנושי וצילו. זו

הסיבה שבתוך המהלך המעגלי האדם וכפילו לוחצים ידיים למען ברית חדשה. עכשיו היחס בין הלבן והשחור, האדם וצילו, הטוב והרע, מזכיר לנו (בציור הזה וגם בציורים רבים אחרים של אָשֶׁר) את היחס שבין היין והיאנג, בטאואיזם. ואכן בטאו הם נובעים זה מזה ויוצרים יחד את הקיום הכולי האינטגרטיבי. כמו בתמונות רבות של אָשֶׁר יש כאן חידתיות מתעתעת סוריאליסטית ומציאת פתרון: יצירת כוליות אינטגרטיבית של פני יאנוס המשתקפים ונכללים זה בזה. התמונה היא דינמיקה של התהוות ובריאה של העצמי, של הנפש השלמה, מתוך תהליכי מניפה של הפרדה וחיבור בדיאלוג הדדי. מעניין להשוות תמונה זו לתמונות אחרות של אָשֶׁר. בציורים רבים אחרים שלו יש תחושה של מלכוד בהליכה סיזיפית מעגלית או ספירלית, נטולת מוצא. התמונה שלפנינו שונה, משום שהוא מעניק לדמויותיה את לחיצת היד, את המפגש וברית השלום.

אפשר לומר שהתמונה הזאת מתארת את התהליך הארכיטיפי (המיתוס) של התהוות התודעה ואת מסע הנפש לקראת אחדות הניגודים של העצמי. העצמי הוא תהליך. התהוותו אינה מסתיימת ואינה חידה ניתנת לפתרון. לכן אָשֶׁר חוזר בווריאציות שונות ומשונות על הדילמה ופתרונותיה האפשריים. כי החידה לעולם לא נפתרת. ועוד - יש לשים לב שפני האנשים בתמונה (ובתמונות אחרות של אָשֶׁר) הן פנים של הכפלות ושכפול נטול יחוד אישי. כל הפנים אותו דבר. הדמות האנושית היא אנונימית. האנונימיות הסתמית הזו היא הניגוד הגמור של משמעות תהליך האינדבידואציה לקראת הגשמת העצמי היחודי. האם לפנינו פרדוקס? כן ולא. כי תאור תהליך התהוות כוליות העצמי הוא בעצמו ארכיטיפ, וכל ארכיטיפ הוא אנונימי: הוא דגם כלל-אנושי, וכמו שיונג אומר, הארכיטיפ הוא כערוץ נחל קיים מלכתחילה, אשר חיינו האישיים הם המים הזורמים בו, הממלאים, מחיים ומעניקים לו את צביונו האישי.

